

Wpływ struktury własności instytucji finansowych w krajach UE na rozwój społeczno-gospodarczy

Stanisław Flejterski*, Marta Postuła**

Własność należy do fundamentalnych kategorii analizowanych od dawna z różnych perspektyw przez reprezentantów wielu dziedzin i dyscyplin. Problematyka badawcza zaprezentowana w artykule obejmuje analizę wpływu zmian w strukturze własności sektora bankowo-ubezpieczeniowego na rozwój gospodarczy i społeczny wybranych krajów, mierzony podstawowymi wskaźnikami makroekonomicznymi. W prowadzonych rozważaniach podjęta jest próba zweryfikowania hipotezy, że struktura własności w instytucjach sektora bankowo-ubezpieczeniowego nie ma współcześnie istotnego wpływu na wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego, pod warunkiem, że instytucje te kierują się przy podejmowaniu decyzji kryteriami biznesowymi, a nie politycznymi. Hipoteza ta została zweryfikowana w ramach badań dotyczących wybranych instytucji bankowo-ubezpieczeniowych w krajach OECD. Do weryfikacji empirycznej hipotez wywodzących się z przedstawionego problemu wykorzystane są studia literaturowe i badania ilościowe.

Słowa kluczowe: sektor bankowo-ubezpieczeniowy, HDI, PKB per capita, efektywność społeczna i ekonomiczna.

Nadesłany: 20.08.2020 | Zaakceptowany do druku: 15.12.2020

The impact of the ownership structure of financial institutions in EU countries on the socio-economic development

Property belongs to fundamental categories that have long been analyzed from different perspectives by representatives of many fields and disciplines. The research issues presented in the article focuses on the analysis of the impact of changes in the ownership structure of the sector banking and insurance for the economic and social development of selected countries, measured by basic macroeconomic indicators. In my deliberations an attempt is made to verify the hypothesis that the ownership structure in the institutions of the sector banking and insurance does not have a significant impact on the development indicators socio-economic, provided that these institutions follow business criteria, not political when making decisions. This hypothesis was verified under research on selected banking and insurance institutions

* **Stanisław Flejterski** – prof. dr hab., Wydział Ekonomiczny w Szczecinie, Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu, Polska, <https://orcid.org/0000-0002-7057-1541>.

** **Marta Postuła** – prof. dr hab., Wydział Zarządzania, Uniwersytet Warszawski, Polska, <https://orcid.org/0000-0001-5502-9722>.

Adres do korespondencji: Wydział Ekonomiczny w Szczecinie, Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu, Aleja Wojska Polskiego 128, 70-491 Szczecin, Polska; Wydział Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, ul. Szturmowa 1/3, 02-678 Warszawa, Polska; e-mail: stanislaw.flejterski@wzieu.pl; mpostula@wz.uw.edu.pl.

in OECD countries. Down empirical verification of hypotheses derived from the presented problem was used there are literature studies and quantitative research.

Keywords: banking and insurance sector, HDI, GDP per capita, efficiency social and economic

Submitted: 20.08.2020 | Accepted: 15.12.2020

JEL: E44, G21, G22, G28, H11

1. Wstęp

Własność należy od czasów starożytnych do fundamentalnych kategorii, analizowanych z różnych perspektyw przez reprezentantów wielu dziedzin i dyscyplin. Liczba myślicieli, którzy zajmowali się własnością jest imponująca (Zagóra-Jonszta, 2015). Dotyczy to również badaczy, którzy własność analizowali głównie z perspektywy ekonomii i finansów. Kategorią własności zajmował się już „ojciec-założyciel” nauki ekonomii – Smith, uznając własność prywatną za bardziej racjonalną niż własność państwową. Własnością zajmował się kilkadziesiąt lat później między innymi Proudhon (1809–1865), francuski ekonomista, socjolog, polityk, dziennikarz, twórca podstaw anarchizmu, wróg państwa i systemu kapitalistycznego, utożsamiający własność z kradzieżą, uznający, że własność jest przyczyną chciwości, korupcji, tyranii, cierpienia i nędzy w społeczeństwie (Proudhon, 1840). Kwestia własności znajdowała się w polu zainteresowań Marksa, Webera, a także Piketty’ego, zwanego przez niektórych „nowym Karolem Marksem”, twierdzącego, że nadszedł czas, aby zostawić za sobą kapitalizm, odejść od dogmatu o świętości własności prywatnej, i proponującego zablokowanie możliwości posiadania przez jedną osobę nie więcej niż 10% udziałów w spółce (Piketty, 2019).

Naszym zamiarem jest skupienie się na zaprezentowaniu problematyki własności prywatnej i państwowej na przykładzie instytucji bankowo-ubezpieczeniowych krajów Unii Europejskiej. Problematyka badawcza zaprezentowana w artykule obejmuje głównie analizę wpływu zmian w strukturze własności sektora bankowo-ubezpieczeniowego na rozwój gospodarczy

i społeczny mierzony podstawowymi wskaźnikami makroekonomicznymi i dobrobytu obywateli. Potencjalnie, z logicznego punktu widzenia, w rachubę wchodzi trzy odpowiedzi:

- Instytucje finansowe z kapitałem prywatnym (krajowym lub zagranicznym) są najważniejsze, powinny wyraźnie dominować (być wyłącznymi?) we wspólnym sektorze finansowym.
- We wspólnych warunkach, w związku z takimi fenomenami jak niepewność czy ustawiczne turbulencje, potrzebny jest dominujący udział instytucji finansowych należących do państwa.
- Struktura własnościowa w sektorach finansowych nie ma już obecnie istotnego znaczenia (upodobnianie się modeli biznesowych, podleganie tym samym dyrektywom i rekomendacjom nadzorczo-regulacyjnym itd.).

W poniższych rozważaniach podjęta zostanie próba zweryfikowania hipotezy, że struktura własnościowa w instytucjach sektora bankowo-ubezpieczeniowego nie ma współcześnie istotnego wpływu na wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego, ponieważ instytucje zarówno należące do państwa, jak i te kontrolowane przez kapitał prywatny przy podejmowaniu decyzji kierują się kryteriami biznesowymi, a nie politycznymi, czy też w skrajnym przypadku partyjnymi. Do weryfikacji empirycznej hipotez wywodzących się z przedstawionego problemu badawczego wykorzystane zostaną głównie badania ilościowe, oparte na metodzie systematyzacji informacji statystycznych i analizie danych źródłowych. Wykorzystano również metodykę statystycznej zależności, w tym m.in. modele panelowe *fixed effect* i *random effect*.

2. Sektor bankowo-ubezpieczeniowy w rozwoju społeczno-gospodarczym

Alokacja zasobów w gospodarce rynkowej odbywa się za pomocą mechanizmu rynkowego, rozdziałającego zasoby między poszczególne ogniwa na podstawie motywu otrzymania zysku. Sam rynek nie zapewnia jednak optymalnego wykorzystania zasobów przy jednoczesnym maksymalnym dobrobycie społeczeństwa w danych warunkach. W sytuacji, gdy rynek nie jest w stanie zapewnić pożądanej efektywności alokacji zasobów, uruchamiana jest alokacyjna funkcja państwa. Państwo powinno interweniować tylko w przypadku tych dóbr i usług, w zaspokajaniu których rynek zawodzi, toteż zakres funkcji alokacyjnej powinien być ograniczony do poziomu służącego równomiernemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu. Racjonalne gospodarowanie zasobami powinno być jedną z głównych przesłanek decyzji o alokacji zasobów podejmowanych przez władze na każdym poziomie zarządzania, by optymalizować czerpane z nich korzyści. Podejmując decyzje w odniesieniu do gospodarowania zasobami publicznymi, należy oprzeć się na zasadach poprawnego myślenia i skutecznego działania, zmierzających do osiągnięcia założonego wcześniej celu (Patrzałek, 2011). Władze krajów i wspólnot powinny w swoich ustaleniach kierować się dążeniem albo do maksymalizacji efektów przy założonym poziomie nakładów, albo do minimalizacji nakładów przy założonym poziomie efektów (Piotrowska-Marczak, 2015). Takie podejście wydaje się podstawową i nadrzędną przesłanką, jaka powinna towarzyszyć procesowi podejmowania decyzji o alokacji środków publicznych. Niestety wiele faktów z otaczającej nas rzeczywistości świadczy o tym, że rządzący nie zawsze kierują się takimi zasadami. W odniesieniu do alokacji środków publicznych mamy do czynienia z oboma wariantami zasady racjonalnego gospodarowania, w zależności od wielu czynników wewnętrznych, a także zewnętrznych związanych z procesem globalizacji. W tym miejscu rodzi się pytanie: co jest pożądanym efektem wydatkowania środków publicznych: czy jest nim wzrost gospodarczy, czy też skumulowany indeks jakości życia obywateli, odzwierciedlony np. w takich miernikach jak: wskaźnik rozwoju społecznego (*human development index* – HDI), wskaźnik Giniego,

poziom PKB per capita, indeks lepszego życia (*better life index*), wskaźnik rozwoju społecznego uwzględniający nierówności (*inequality-adjusted human development index* – IA-HDI) czy zintegrowany indeks pomyślności.

W artykule wykorzystany został wskaźnik rozwoju społecznego (HDI), poziomu PKB per capita oraz wskaźnik Giniego, EU SILC (Europejskie badanie warunków życia ludności), szeroko stosowane do mierzenia poziomu życia i obliczane na podstawie trzech wskaźników: oczekiwanej długości życia w celu pomiaru długowieczności, poziomu wykształcenia w celu reprezentowania wiedzy, rzeczywistego Produktu Krajowego Brutto w celu odzwierciedlenia dochodów.

Rola banków w gospodarce jest przedmiotem zainteresowania od wieków (np. Smith, 1776; Bagehot, 1873; Schumpeter, 1934). Ogólnie rzecz biorąc, związek między rozwojem finansowym a wzrostem gospodarczym był szeroko dyskutowany. Wiele badań (King and Levine, 1993; Beck i in. 2000; Kirpatrick, 2000; Fase i Abma, 2003; Murinde, 2012; Pradhan, 2013; Hsueh i in., 2013; Herwartz i Walle, 2014; Uddin i in., 2014; Menyah i in., 2014) dotyczyło związków między rozwojem sektora finansowego a wzrostem społeczno-gospodarczym danego kraju za pomocą wielu technik ekonometrycznych, takich jak przekrój, szeregi czasowe, panel dane, poziom firmy, poziom branży i kraj. Sektor bankowy jest szczególnie częścią gospodarki. Słaby sektor bankowy nie tylko zagraża długoterminowemu zrównoważonemu rozwojowi gospodarki, lecz także może być przyczyną kryzysu finansowego, który może powodować kryzysy gospodarcze. Osobna kwestia to wpływ formy własności na bezpieczeństwo, stabilność, konkurencyjność i efektywność.

Pierwsze stadium kryzysu 2007–2008 uwiaryściło się w obszarze mechanizmów i instytucji finansowych oraz obowiązujących w ich zakresie struktur regulacyjnych i nadzorczych. Kategorie związane z sektorem bankowym, do niedawna kojarzące się z doktryną klasyczną rządzącą się prawami rynkowymi, obecnie coraz częściej rozpatrywane są nie tylko w kontekście regulacyjnej polityki państwa, lecz także finansowego oddziaływania. Kwestii formy własności przedsiębiorstw bankowych i ubezpieczeniowych nie sposób przecenić. Status własnościowy instytucji finansowych

nie jest obojętny dla nich samych, dla kondycji sektora bankowo-ubezpieczeniowego, w rezultacie dla gospodarki narodowej oraz klientów. Trzeba tu dodać, że ci ostatni, czyli zwłaszcza deponenci, kredytobiorcy, ubezpieczeni i ubezpieczający nie zawsze przywiązują do tego wagę, jeśli w ogóle wiedzą, do kogo należy dana instytucja finansowa.

Nie ma charakteru retorycznego pytanie o to, która z głównych form własności lepiej służy interesom klientów poszczególnych instytucji finansowych, w tym menedżerów i pracowników, całego sektora bankowo-ubezpieczeniowego, wreszcie gospodarki narodowej. Bezpośredni i pośredni, poważny i wieloaspektowy, a przy tym mierzalny wpływ czynników politycznych na funkcjonowanie banków był niejednokrotnie analizowany, również w polskim piśmiennictwie (Jackowicz, 2013). Według jednego z podejść bezpośrednio powiązania powstają w drodze kontrolowania podmiotu przez skarb państwa lub zasiadania w jego organach przedstawicieli władz publicznych, natomiast pośrednie polegają na tym, że udziałowcami danego podmiotu są przedsiębiorstwa państwowe lub reprezentanci tych przedsiębiorstw zasiadają w jego władzach. Potencjalnie w rachubę wchodzi m.in.: nadmierna liberalizacja przez politycznie powiązane banki polityki i standardów kredytowych, gorsza jakość portfela kredytowego, niższa efektywność wypełniania funkcji transformacji ryzyka. Wpływ personalnych powiązań ze światem polityki lub zaangażowania banków w politykę, nie tylko w okresach przedwyborczych, jest na ogół negatywny.

W dziejach myśli ekonomicznej można bez wątplenia znaleźć zwolenników dominacji, a czasem nawet wyłączności własności państwowej, zapewne więcej było i jest protagonistów i obrońców własności prywatnej, akcentujących jej liczne atuty i przewagi. Długą historię ma również nieustający, ponadczasowy dyskurs dotyczący roli państwa w gospodarce, czy też relacji między „widzialną ręką rządu” a „niewidzialną ręką rynku”. Nie jest naszym zamiarem przytaczanie, w tym miejscu dobrze znanych argumentów, którymi posługiwali się mniej lub bardziej radykalni zwolennicy liberalizmu oraz etatyzmu, w innym ujęciu interwencjonizmu państwowego, w jeszcze innym kapitalizmu państwowego. Pewne jest, że na razie nie zanoszą się na

definitywne rozstrzygnięcie tego fundamentalnego sporu, w którym uczestniczyło i uczestniczy tak wielu badaczy i komentatorów (zob. np. Geiger i in., 2002; Middleton i in., 2009).

Działania prowadzone w okresie kryzysu pokazały, że w warunkach zarówno międzynarodowych, jak i krajowych, prywatne banki nie są w stanie wspierać ciągłej działalności gospodarczej bez udziału państwa i międzynarodowych regulacji transgranicznych, skutecznej kontroli nadzorczej oraz sporadycznych dotacji budżetowych oraz interwencji państwa. Pokazują to dane prezentowane przez Komisję Europejską (Eurostat, 2017), z których wynika, że aktywa sektora instytucji rządowych i samorządowych (*general government*) w instytucjach finansowych zwiększyły się łącznie w krajach unijnych (UE-28) ze 150 mln euro w 2008 roku do 379 946 mln euro w 2018 roku.

W tym kontekście warto wspomnieć o terminach „cierpliwe finanse” (*patient finance*) i „cierpliwy kapitał” (*patient capital*), analizowanych w publikacji *Przedsiębiorcze państwo. Obalić mit o relacji sektora publicznego i prywatnego* (Mazzucato, 2016). Państwowy cierpliwy kapitał – w odróżnieniu od niecierpliwych prywatnych inwestorów – odznacza się podejściem długoterminowym. Dotyczy to banków rozwoju akceptujących większe ryzyko, realizujących cele i interesy publiczne. Banki rozwoju nie tylko finansują projekty, lecz także mogą określać warunki dostępu do kapitału w celu maksymalizacji korzyści gospodarczych lub społecznych dla kraju macierzystego. Banki te inwestują w obszary o dużej wartości społecznej i są skłonne do udzielania ryzykownych pożyczek oraz wspomagania projektów związanych z opracowywaniem nowych technologii i energią odnawialną. Zdaniem M. Mazzucato finansowanie ze źródeł publicznych, w tym przez państwowe banki rozwoju, przewyższa bankowość komercyjną i instytucje *venture capital* w ożywianiu innowacji, ponieważ jest cierpliwe i zaangażowane w rozwój, dając firmom czas na przezwyciężenie niepewności stwarzanej przez innowacje, dostarczając wsparcia, szczególnie niepewnym i kapitałochłonnym innowacjom, w dziedzinie czystych technologii. W tej sytuacji racjonalne jest postulowanie istnienia swego rodzaju partnerstwa i podziału pracy, pożądanego jest

bowiem funkcjonowanie instytucji finansowych zarówno kontrolowanych przez kapitał prywatny, jak i należących do rządu (Kluza, 2012). Kluczową kwestią nie jest istnienie i działanie obu rodzajów instytucji w danym kraju, lecz proporcje między własnością publiczną i prywatną. Interesującą kwestią o charakterze normatywnym, pozostającą poza zakresem naszych rozważań w tym miejscu, byłaby zapewne próba mniej lub bardziej arbitralnego określenia granic udziału obu porównywanych form własności w krajowym sektorze finansowym.

3. Metodyka badań

W celu zweryfikowania postawionej na wstępie hipotezy oraz biorąc pod uwagę powyższe rozważania teoretyczne, zdecydowano się włączyć do analizy wszystkie kraje członkowskie UE w okresie 2010–2018. Zdecydowano się na zastosowanie wskaźników mierzących zależności między skalą zaangażowania państwa w wielkość aktywów sektora bankowo-ubezpieczeniowego do HDI, współczynnika Giniego, poziomu PKB per capita oraz skali wydatków publicznych. Dane dotyczące tych wskaźników pochodzą z bazy OECD i są zbierane w cyklu rocznym. Chodzi zatem o zbadanie, czy rządy krajów UE, zwiększając swoje zaangażowanie kapitałowe w sektorze bankowo-ubezpieczeniowym, wpływają tym samym na wzrost zamożności społeczeństwa i parametry fiskalne kraju. Dzięki temu możliwe było przeprowadzenie badań ilościowych, wskazujących, w jaki sposób prowadzona polityka władz krajowych zwiększania udziału w aktywach instytucji bankowo-ubezpieczeniowych może wpływać na poziom wskaźników związanych z poziomem życia oraz prowadzoną polityką fiskalną. W pierwszej kolejności, przystępując do przeprowadzenia badania, wyselekcjonowano z bazy ORBIS dostępne w niej dane dotyczące zmiany struktury właścicielskiej w sektorze bankowo-ubezpieczeniowym w Unii Europejskiej w latach 2010–2018. Pierwotnie planowano przeprowadzić badanie, opierając się wyłącznie na strukturze aktywów instytucji bankowych. Po analizie danych jednostkowych zdecydowano się jednak dodać aktywa firm ubezpieczeniowych, choćby dlatego, że przykładowo w Polsce współwłaścicielem Banku PEKAO SA jest grupa kapitałowa PZU. Bazując na takich założeniach, wybrano

grupę instytucji bankowo-ubezpieczeniowych, tj. 3695 instytucji, a następnie w jej ramach wyselekcjonowano podgrupę instytucji z tego sektora, w których udział państwa jest większy niż 30% ogólnych aktywów. Wybór podyktowany był wielkością próby badawczej i jej wymiarem reprezentatywności w ogólnej liczbie instytucji bankowo-ubezpieczeniowych. W tak wyselekcjonowanej grupie instytucji bankowo-ubezpieczeniowych wystąpiło duże zróżnicowanie w podejściu władz do inwestowania środków publicznych w ich aktywa. Udział ten kształtował się w 2018 roku w przedziale od 0,05% na Cyprze do 21% ogółu aktywów tego sektora w Polsce. Celem kolejnego badania było ustalenie determinant kształtujących wybrane wskaźniki za pomocą analiz panelowych. Zdecydowano się wykorzystać metodę panelową, ponieważ posiadane dane, dotyczące badanych zmiennych, opisywały badaną zbiorowość w więcej niż jednym okresie. Dane panelowe mają więc jednocześnie cechy danych przekrojowych (opisujących zbiorowość w konkretnym momencie) i cechy szeregów czasowych (opisujących jednostkę w różnych okresach). Aby zrealizować założony cel, przeprowadzono analizy na danych panelowych i zbudowano modele panelowe uogólnioną metodą najmniejszych kwadratów, model panelowy o stałych efektach i model panelowy o zmiennych efektach (z dotychczasowych doświadczeń wynika, że model ten nie jest odpowiedni do wykorzystywanych danych, mimo to jednak została podjęta próba jego zastosowania). Wśród wszystkich danych wykorzystano efekt modelowania *from general to specific*.

4. Wyniki badań

Mając na uwadze hipotezę dotyczącą wpływu zmiany struktury własności w sektorze finansowym na rozwój społeczno-gospodarczy, badania rozpoczęto od sprawdzenia, czy w ogóle istnieje zależność pomiędzy aktywami sektora bankowo-ubezpieczeniowego a wskaźnikami rozwoju społecznego oraz wskaźnikami fiskalnymi. Trudno byłoby badać wpływ struktury własności w tym sektorze, jeśli w ogóle takie zależności by nie istniały. W tym celu wykorzystano metodę analizy Spearmana, ponieważ zmienne nie mają rozkładu normalnego. Uzyskane wyniki przedstawione są w tabeli 1.

Tabela 1. Wpływ aktywów instytucji bankowych i ubezpieczeniowych na wybrane wskaźniki rozwoju społecznego oraz wskaźniki fiskalne

Wyszczególnienia	Aktywa instytucji bankowych i ubezpieczeniowych
Aktywa instytucji bankowych i ubezpieczeniowych	1.0000
HDI	0.6002*
Dynamika PKB	-0.1522
PKB per capita	0.3492*
PKB per capita w PPS	0.3355*
Współczynnik Giniego	0.2958*
Wydatki publiczne jako procent PKB	0.2570*
Dochody publiczne jako procent PKB	0.3510*
Stopa procentowa	-0.3732*

* - p < 0,05

Źródło opracowanie własne.

Analiza ta wykazała silną dodatnią zależność między aktywami instytucji bankowych i ubezpieczeniowych, a HDI oraz między współczynnikiem Giniego, aczkolwiek w tym przypadku zależność ta jest dodatnia, jednak niezbyt silna. W kolejnym kroku, skoro stwierdzono fakt, że aktywa instytucji

bankowo-ubezpieczeniowych mają wpływ na te wskaźniki, przeprowadzono podobną analizę korelacji w odniesieniu do tych instytucji bankowo-ubezpieczeniowych, w których udział państw wynosił powyżej 30% (tabela 2).

Tabela 2. Wpływ udziału państwa w aktywach instytucji bankowo-ubezpieczeniowych na wybrane wskaźniki rozwoju społecznego oraz wskaźniki fiskalne

	Udział państwa w aktywach instytucji bankowych i ubezpieczeniowych	HDI	Dynamika PKB	PKB per capita	PKB per capita w PPS	Współczynnik Giniego	Wydatki publiczne jako procent PKB	Dochody publiczne jako procent PKB	Dochody nominalnie	Stopa procentowa	PKB wartość nominalnie
Udział państwa w aktywach instytucji bankowych i ubezpieczeniowych	1.0000										
HDI	-0.4571*	1.0000									
Dynamika PKB	-0.0183	-0.0094	1.0000								
PKB per capita	-0.2113*	0.7523*	-0.0812	1.0000							
PKB per capita w PPS	-0.1974	0.7633*	-0.0616	0.9472*	1.0000						
Współczynnik Giniego	-0.1065	0.1887	0.0764	0.1194	-0.0116	1.0000					
Wydatki publiczne jako procent PKB	-0.2397*	0.3350*	-0.5401*	0.3702*	0.2627*	0.0715	1.0000				
Dochody publiczne jako procent PKB	-0.1973	0.5538*	-0.2696*	0.5114*	0.4041*	0.2404*	0.6634*	1.0000			
Dochody nominalnie	-0.2404*	0.7582*	-0.0096	0.8106*	0.8867*	0.1090	0.2099*	0.4276*	1.0000		
Stopa procentowa	0.2385*	-0.6135*	-0.1807	-0.5463*	-0.6347*	-0.1022	0.0758	-0.3103*	-0.7566*	1.0000	
PKB wartość nominalnie	0.2127*	-0.0471	-0.5563*	0.1968	0.1402	-0.1586	0.2153*	0.2060*	-0.0537	0.0439	1.0000

Źródło opracowanie własne.

Mając na uwadze przeprowadzone analizy korelacji i ich wyniki wskazujące na stosunkowo silny wpływ aktywów instytucji bankowo-ubezpieczeniowych oraz wskaźnika udziału państwa powyżej 30% we wszystkich aktywach tego sektora, dalsze szczegółowe analizy zdecydowano się prowadzić w odniesieniu do HDI. W tym miejscu rodzi się pytanie: co jest pożądanym efektem wydatkowania środków publicznych: czy jest nim wzrost gospodarczy, czy też skumulowany indeks jakości życia obywateli, odzwierciedlony np. w takich miernikach jak: wskaźnik rozwoju społecznego (*human development index* – HDI), indeks lepszego życia (*better life index*), wskaźnik rozwoju społecznego uwzględniający nierówności (*inequality-adjusted human development index* – IAHD) czy zintegrowany indeks pomyślności. W artykule wykorzystany został wskaźnik rozwoju społecznego (HDI), szeroko stosowany do mierzenia poziomu życia i obliczany na podstawie trzech wskaźników: oczekiwanej długości życia w celu pomiaru długowieczności, poziomu wykształcenia w celu reprezentowania wiedzy i rzeczywistego produktu krajowego brutto w celu odzwierciedlenia dochodów. Wykonano też test Breuscha-Pagana oraz test Chowa, które jednak nie są adekwatne do tego rodzaju badań i dotyczą tylko modeli polled regresji, czyli regresji liniowej dla danych panelowych. Regresja liniowa dla danych panelowych wykazuje: test Breuscha-Pagana – wariancja składnika

losowego jest heteroskedastyczna ($\chi^2(1) = 5.19$ Prob > $\chi^2 = 0.0227$), co oznacza, że oszacowane parametry są nieefektywne. Wyniki tekstu badającego poprawność funkcijną modelu RESET ($F(3, 104) = 2.33$ Prob > $F = 0.0790$), potwierdzają słuszność zastosowanego modelu badawczego. Wyniki testów wskazują, że oszacowane parametry z wykorzystaniem klasycznej regresji liniowej są gorszej jakości, są one tu pokazane poglądowo. Błędy oszacowań są na tyle duże, że powodują, iż istotne zmienne są w przypadku tego oszacowania nieistotne.

Do przeprowadzenia dalszych badań wykorzystano analizę zmienności danych oraz metodę estymacji z wykorzystaniem modeli panelowych *fixed effect* oraz *random effect*, o skuteczności wyboru których świadczą analizy zawarte w aneksie. W przypadku modelu efektów indywidualnych stałych w przeprowadzonych analizach jednostką w badaniu jest kraj członkowski Unii Europejskiej, który z założenia różnicuje istotną wartość zmiennej objaśnianej. Najprostszym założeniem w modelach panelowych jest występowanie niezmiennych (nieobserwowalnych), ale stałych w czasie różnic między państwami. W pierwszej kolejności opracowano zatem modele o stałych efektach w celu zbadania przyczyn zmian w państwach Unii Europejskiej, jeśli chodzi o wpływ udziału państwa w aktywach instytucji bankowo-finansowych na poszczególne analizowane wskaźniki.

Tabela 3. Model czynników wpływających na HDI z uwzględnieniem wskaźnika udziału państwa w aktywach instytucji bankowo-ubezpieczeniowych

Zmienne	Model fixed effect	Model random effect	Model regresji – prosty
Dynamika PKB	.0006882*	.00065708*	.00122262
Wydatki publiczne jako procent PKB	-.00043343	-.00028737	.00060269
Dochody publiczne jako procent PKB	.00175382**	.00176585***	.00097039
EU SILC	-0.00013575	0.0000003400	0.000000256
Dochody publiczne nominalnie	.00373962***	.00414626***	.00447011***
Udział państwa w aktywach instytucji bankowych i ubezpieczeniowych	-.00029378	-.0003362*	-.00119286***
_cons	1.0179577	.74456609***	.73259558***
N	114	114	114
r2	.66722538		.77857834
r2_a	.5774884		.76616217

Źródło opracowanie własne.

Przeprowadzone badania wykazały, że najbardziej dopasowanym modelem do badania wpływu wyselekcjonowanych czynników na HDI, w szczególności z uwzględnieniem struktury własności w sektorze bankowo-ubezpieczeniowym, jest model *random effect* (statystyka testowa Hausmana 3,63 $p\text{-value} > 0,05$), gdyż oszacowane parametry są zgodne i efektywne. Uzyskane wyniki wskazują na istotną zależność poziomu HDI od PKB, ponieważ gdy dynamika PKB wzrośnie o jedną jednostkę, to poziom HDI wzrośnie średnio o 0,00066 *ceteris paribus*. Jeśli zaś chodzi o wydatki i dochody publiczne, to uzyskane wyniki wskazują, że jedynie poziom dochodów publicznych jest istotnym czynnikiem wpływającym na poziom HDI. W takim przypadku, gdy poziom dochodów w relacji do PKB oraz nominalny poziom dochodów

publicznych wzrosną o jedną jednostkę, poziom HDI wzrośnie średnio odpowiednio o 0,0018 i 0,0041 *ceteris paribus*. Odnosząc się do hipotezy głównej sformułowanej we wstępie tej pracy: zależność wskaźnika HDI od kapitałowego zaangażowania państwa w sektor instytucji bankowo-ubezpieczeniowych jest relatywnie niewielka. Z badania wynika, że wzrost udziału państwa w aktywach firm bankowo-ubezpieczeniowych o 1 punkt procentowy powoduje spadek HDI o 0,0003362 *ceteris paribus*.

Analizując współliniowości zmiennych wyznaczono współczynnik inflacji wariancji (VIF). W przypadku gdy VIF osiąga wartość 10, oznacza to, że istnieje problem współliniowości. W tym przypadku jednak problem ten nie występuje, co potwierdza słuszność zastosowanego podejścia.

Tabela 4. Współliniowości zmiennych

Zmienne	VIF	1/VIF
Dochody publiczne jako procent PKB	3.38	0.295537
Wydatki publiczne jako procent PKB	3.20	0.312224
Dochody publiczne nominalnie	1.51	0.663201
Dynamika PKB	1.28	0.782565
EUSILC	1.12	0.893701
Udział państwa w aktywach instytucji bankowych i ubezpieczeniowych	1.07	0.935562
Mean VIF	1.93	

Źródło opracowanie własne.

Wyniki analizy wskazują, że poziom jakości życia obywateli w poszczególnym kraju uzależniony jest od wielu czynników różnej natury: ekonomicznych i pozaekonomicznych, obiektywnych i subiektywnych, endo- i egzogenicznych. Nie pozwala to na sformułowanie definitywnych wniosków co do wpływu udziału kapitałowego państwa w sektorze bankowo-ubezpieczeniowym.

W 2002 roku została przedstawiona koncepcja efektów wydatków publicznych dla wzrostu gospodarczego (European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, 2002), wypracowana na podstawie danych o rzeczywistym wzroście oraz rozmiarach wydatków publicznych w krajach Unii Europejskiej w latach 90. XX wieku. Nie rozstrzygnięto klu-

czowego dylematu co do oceny efektów zmiany łącznych wydatków publicznych na wzrost gospodarczy. Przyjęto, że pozytywny wpływ na wzrost gospodarczy programów finansowanych ze środków publicznych jest uzależniony od rodzaju tych wydatków i właściwych proporcji między nimi. Dzięki wydatkom publicznym dostarczane są dobra publiczne, jak również produkty i usługi mające na celu korygowanie niedoskonałości rynku i poprawiające wydajność. Współcześnie zwraca się uwagę na poszukiwanie odpowiedniej wielkości i struktury wydatków publicznych, najbardziej korzystnie oddziałujących na kreowanie wzrostu dobrobytu życia obywateli mierzzonego HDI. Nie zawsze jasne jest, które determinanty, w tym wypadku rodzaje wydatków publicznych, jednoznacznie wpływają

na wzrost HDI. W wyniku oszacowanego modelu regresji na danych panelowych uzyskano wyniki wskazujące, że wydatki publiczne na zdrowie, środowisko oraz edukację wyższą mają pozytywny wpływ na HDI (Postuła, 2019).

Inną formą oddziaływania państwa na procesy społeczno-gospodarcze zachodzące w kraju i regionie jest zaangażowanie kapitałowe (właścicielskie) w dane sektory działalności gospodarczej. Szczególnie dużą aktywność władz krajowych można było zaobserwować po kryzysie. W procesach ratowania upadających banków z udziałem państwa w rachubę wchodzi: (1) częściowe nabycie własności przez przejęcie akcji uprzywilejowanych lub świadectw udziałowych, z utrzymaniem zarządzania w rękach prywatnych, poprzez profesjonalnych menedżerów, lepiej obeznanych z techniką bankową i ryzykiem, a także mniej podatnych na naciski polityczne; (2) oddzielenie aktywów toksycznych („zły bank”) od zdrowych („dobry bank”); (3) okresowa nacjonalizacja. W ostatnim wariantcie polityki sanacyjnej rządy brały banki pod swoje skrzydła, rekapitalizowały je niemalym kosztem, próbowały prowadzić je przez pewien czas na zasadach handlowych, a następnie odsprzedawały ich majątek w formie publicznej oferty sprzedaży akcji (IPO) lub negocjowanej umowy sprzedaży. To podejście pozwalało państwu nadzorować i kontrolować ryzyko, stwarzało jednak pewne problemy z zarządzaniem, gdyż desygnowani do kierowania bankiem urzędnicy państwowi nie zawsze potrafili i chcieli pokierować prawidłowo jego funkcjonowaniem. Urzędnicy muszą umieć przeciwstawić się naciskom politycznym na wykorzystanie znacjonalizowanego banku do celów związanych z polityką gospodarczą, kampanią wyborczą itp. (Dewatripont i in., 2016).

5. Podsumowanie

Współczesna rzeczywistość w sferze ekonomii i finansów, w tym problematyka kształtowania struktury sektora finansowego, odznacza się bogactwem barw i odcieni, stąd mimo tęsknoty do symplifikacji potrzebne byłyby odpowiedzi coraz bardziej finezyjne, mające przy tym wartość praktyczną. Czasem mawia się, że wszystko jest bardziej skomplikowane, niż myśli większość ludzi. Zapewne na gruncie eko-

nomii i finansów nie ma jednej uniwersalnej, ponadczasowej odpowiedzi, odnoszącej się do wszystkich krajów czy sektorów. Modele ekonomiczne z konieczności są uproszczone, jednocześnie ani tzw. turbo-globalizm, ani populistyczny nacjonalizm¹ automatycznie nie gwarantują bezpieczeństwa, stabilności i dobrobytu.

Konsolidacja sektora finansowego, czyli mniej, większych kontrolowanych przez państwo banków, może ograniczyć konkurencję, zwiększyć koszty kredytów, a zatem i ceny dla klientów (*Poland's government wants to take control of banking...*, 2018). Rosnący udział państwa w bankowości może wiązać się ze wzrostem ryzyka systemowego, upolitycznieniem, ręcznym sterowaniem i zarządzaniem mniej efektywnym niż w przypadku banków z kapitałem prywatnym².

Ze studiów literaturowych i naszych badań wynika, że w sektorach finansowych państw UE, w tym Polski, potrzebne są umiar i pragmatyzm. Potrzebne są zarówno instytucje finansowe (banki i ubezpieczyciele) publiczne (w tym państwowe), jak i kontrolowane przez kapitał prywatny. Wydaje się, że trudno byłoby współcześnie zaakceptować opanowanie całego sektora finansowego danego kraju przez instytucje publiczne – spółki skarbu państwa, problematyczna byłaby również omnipotencja instytucji prywatnych. Kwestią zasadniczą są proporcje: zamiast wyłączności jednej czy drugiej formy własności, trzeba poszukiwać inteligentnej równowagi między nimi („to i to” zamiast „albo-albo”). We współczesnych – zmienionych i stale zmieniających się warunkach rynkowych – pożądane i możliwe jest dążenie krajowych systemów bankowych do – z definicji chwiejnej – równowagi. Oznacza to bezpośrednie nawiązanie do koncepcji *sustainable development*, co w tym przypadku mogłoby być określone jako *sustainable development of banking sector*. Taki model działalności bankowej mógłby być realizacją ważnego postulatu demokratyzacji bankowości i rozszerzenia jej zasięgu, tak aby banki mogły służyć potrzebom różnych warstw społecznych, a nie tylko potrzebom ludzi zamożnych i dobrze obeznanych z rynkami finansowym (Shiller, 2016). System staje się niepewny, gdy w zbyt dużym stopniu polega na jednej instytucji, rynku, agencji regulującej czy regulacji. Potrzebne jest zróżnicowanie,³ a więc liczne ścieżki dostępu do wszelkich

usług finansowych, abyśmy nie musieli zbyt-
nio polegać tylko na jednej z tych ścieżek,
którejkolwiek (Rajan, 2012).

W rzeczywistym świecie, z dala od aka-
demickiej „wieży z kości słoniowej” i mniej
lub bardziej wyrafinowanych teoretycznych
modeli, toczy się życie polityczne. Praw-
dziwe znaczenie mają wtedy nie informa-
cje statystyczne i logiczne argumenty, lecz
relacje sił politycznych, które umożliwiają
realizację preferowanej doktryny, jej mody-
fikację lub nawet odrzucenie.

Przypisy

- ¹ W sprawie tzw. nowego nacjonalizmu w kon-
frontacji z nowym pragmatyzmem zob. przykła-
dowo Kołodko i Koźmiński (2017).
- ² W procesie realizacji zadań banków rządowych
mogą powstać cztery podstawowe nieefektyw-
ności: ograniczona wiedza podmiotów rzado-
wych, ograniczona kontrola działań prywatnych
rynków, ograniczenia biurokratyczne, ponadto
ograniczenia polityczne, w tym ideologiczne.
Do tego dochodzi zjawisko pokusy nadużycia,
selekcji negatywnej, dostarczania optymalnej
ilości dobra publicznego, procykliczność i bąble
cenowe (Kluza, 2012, s. 56–59). Surową krytykę
kierunku zmian w polskim sektorze bankowym,
potencjalnie prowadzących do jego upolitycznie-
nia zaprezentowano m.in. w “Financial Times”
(Miszerak i Rohac, 2017).
- ³ We współczesnych warunkach działania ban-
ków ma miejsce stałe poszukiwanie najlepszej
kombinacji, optimum między monostrukturą
a multistrukturą lub – w innym ujęciu – między
„niedodywersyfikowaniem” a „przedydwersyfiko-
waniem” (Flejterski, 1999, s. 24).

Bibliografia

Andrianova, S., Demetriades, P. i Shortland, A. (2009). Is Government Ownership of Banks Really Harmful to Growth. *Economics and Finance Working Paper Series* (Brunel University, West London), No.09-200. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1633841>.

Bagehot, W. (1873). *Lombard Street*. Homewood, IL: Richard D. Irwin, 1962 edition.

Bartol, M. i Rapkiewicz, M. (2013), *Skutki „repolonizacji” sektora bankowego. Czy tylko pozytywne?* Centrum Analiz Fundacji Republikańskiej.

Bostyn, F. i Boytsun, A. (red.) (2002). *Ownership and Privatisation in Poland. Governance Implications of Poland's Accession to the European Union*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant Publishers.

Dewatripont, M., Rochet, J.-Ch. i Tirole, J. (2015). *Zbilansować banki. Nauki z kryzysu finansowego*. Warszawa: PTE.

Flejterski, S. (1999). Dywersyfikacja struktur we współczesnej bankowości. *Bank i Kredyt*, 5.

Fukuyama, F. (2004). *State – Building: Governance and World Order in the 21st Century*. New York: Cornell University Press.

Geiger, K., Kornasiewicz, A., Kostrzewa, W. i Pugacewicz-Kowalska, I. (2002). Stan sektora bankowego w gospodarkach wschodzących-znaczenie prywatyzacji. *Zeszyty BRE Bank-CASE*, 61.

Herwartz, H. i Walle, Y.M. (2014). Determinants of the link between financial and economic development: Evidence from a functional coefficient model. *Economic Modelling*, 37(2), 417–427. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2013.11.029>.

Hsueh, S.J., Hu, Y.H. i Tu, C.H. (2013). Economic Growth and Financial Development in Asian Countries: A Bootstrap Panel Granger Causality Analysis. *Economic Modeling*, 32, 294–301.

Jackowicz, K. (2013). *Czynniki polityczne w bankowości. Ujęcie empiryczne*. Warszawa: Poltext.

Jurek, M. (2013). Report on the structure of ownership in the financial sector across European Union, *FESSUD, Working Paper Series*, No. 16.

Kawalec, S. i Gozdek, M. (2012). *Raport dotyczący optymalnej struktury polskiego systemu bankowego w średnim okresie*. Warszawa: Capital Strategy.

King, R. i Levine, R. (1993). Finance, entrepreneurship and economic growth: Theory and evidence. *Journal of Monetary Economics*, 32(3), 513–542. [https://doi.org/10.1016/0304-3932\(93\)90028-E](https://doi.org/10.1016/0304-3932(93)90028-E).

Kirkpatrick, C. (2000). Financial Development, Economic Growth and Poverty Reduction. Mahboob Ul Haq Memorial Lecture at 16th AGM of PSDE, January. <https://doi.org/10.30541/v39i4pp.363-388>.

Kluza, K. (2012). *Wpływ banków publicznych na stabilność systemu finansowego*, w: A. Alińska (red.), *Polityka monetarna i fiskalna a stabilność sektora finansowego*. Warszawa: CeDeWu.

Kołodko, G.W. i Koźmiński, A.K. (2017). *Nowy pragmatyzm kontra nowy nacjonalizm*. Warszawa: Prószyński i S-ka.

Mazzucato, M. (2016). *Przedsiębiorcze państwo. Obalić mit o relacji sektora publicznego i prywatnego*. Poznań: Wydawnictwo Ekonomiczne Heterodox.

Middleton, Ph. i in. (2009). *Government in financial services. Options and dilemmas*. Ernst & Young.

Miszerak, M. i Rohac, D. (2017). Poland's rush to banking sector socialism. Creeping renationalization of the banks is no way to drive investment and growth. *Financial Times*, 30 lipca.

- Murinde, V. (2012). Financial development and economic growth: global and African experience. *Journal of African Economies*, 21, 110–156. <https://doi.org/10.1093/jae/ejr042>.
- Patrzalek, L. (2011). Uwarunkowania racjonalizacji wydatków budżetu jednostki samorządu terytorialnego. W: S. Owsiak (red.), *Nowe zarządzanie finansami publicznymi w warunkach kryzysu*. Warszawa: PWE.
- Piketty, T. (2019/2020). *Capital et ideologie*. Paris: Editions du Seuil.
- Piotrowska-Marczak, K. (2015). Iluzje reformy finansów publicznych w warunkach kryzysu. W: A. Alińska, B. Pietrzak (red.), *Finanse publiczne a kryzys ekonomiczny*. Warszawa: CeDeWu.
- Piotrowska-Marczak, K. i Uryszek, T. (2009). *Zarządzanie finansami publicznymi*. Warszawa: Difin.
- Poland's government wants to take control of banking. Buying back the family silver (2018). *The Economist*, 9 sierpnia.
- Postuła, M. (2019). *Polityka społeczno-gospodarcza w UE. Finanse na poziomie krajowym, europejskim i globalnym*. Warszawa: WN PWN.
- Pradhan, R.P., Arvin, M.B., Norman, N.R. i Nishigaki, Y. (2014). Does banking sector development affect economic growth and inflation? A panel cointegration and causality approach. *Applied Financial Economics*, 24(7), 465–480. <https://doi.org/10.1080/09603107.2014.881968>.
- Proudhon, P.J. (1840). *Philosophical Inquiries on the Right of Property. What is Property?*
- Rajan, R.G. (2012). *Linie uskoku. Ukryte rysy, które wciąż zagrażają światowej gospodarce*. Warszawa: Kurhaus Publishing.
- Rodrik, D. (2011). *Jedna ekonomia, wiele recept. Globalizacja, instytucje i wzrost gospodarczy*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Rudke, M. (2019). PZU i Alior wspólnie mogą przejąć mBank. *Rzeczpospolita*, 18 października.
- Rudke, M. (2019). Sektor finansowy. Rząd jako zarządca, nadzorca, regulator, właściciel. *Parkiet*, 22 czerwca.
- Shiller, R.J. (2016). *Finanse a dobrobyt społeczny*. Warszawa: PTE.
- Śliwiński, A. (2019). *Rola ubezpieczeń w gospodarce*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.
- Smith, A. (1960). *The Wealth of Nations*, Introduction by Seligman. London: E.R.A. Dent.
- Trainar, Ph. (2006). Public-private interface: Allocation of responsibility and complementarity. *Insurance Economics No 53*.
- Uddin, G.S., Shahbaz, M., Arouri, M. i Teulon, F. (2014). Financial development and poverty reduction nexus: A cointegration and causality analysis in Bangladesh. *Economic Modelling*, 36(1), 405–412. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2013.09.049>.
- Zagóra-Jonszta, U. (red.) (2015). *Kategoria własności w ujęciu wybranych kierunków myśli ekonomicznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowo-Technicznej.

Aneks

Przedstawiony w tabeli 3 model oszacowano dla danych, w których udział jest większy od zera, dla 114 obserwacji. Natomiast dla wszystkich dostępnych obserwacji model przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Statystyki t-studenta oraz wartości p-value dla badanych zmiennych

Zmienne	Współczynniki modelu fixed effect (statystyki t-studenta, p-value)	Współczynniki modelu random effect (statystyki t-studenta, p-value)	Współczynniki regresji prostej (statystyki t-studenta, p-value)
Dochody publiczne jako procent PKB	.00023442 (1,07; 0,287)	.00024523 (1,11; 0,269)	.00147966 (1,94; 0,055)
EU SILC	.00064789 (1,49; 0,138)	3.797e-07 (0,81; 0,415)	3.678e-07* (2,28; 0,024)
Wydatki publiczne jako procent PKB	-.00072867** (-3,02; 0,003)	-.00058825** (-2,59; 0,009)	.00060727 (1,28; 0,202)
Dochody publiczne nominalnie	.0023425*** (5,33; <0,001)	.00245615*** (6,17; <0,001)	.00111977* (2,31; 0,022)
Dynamika PKB	.00376319*** (7,68; <0,001)	.00413452*** (9,58; <0,001)	.00493235*** (14,84; <0,001)
Udział państwa w aktywach instytucji bankowych i ubezpieczeniowych	-.00003434 (-0,34; 0,735)	-.0000487 (-0,48; 0,63)	-.00086717*** (-4,18; <0,001)
_cons	-.774544 (-0,76; 0,448)	.73134475*** (37,6; <0,001)	.71208304*** (47,95; <0,001)
N	145	145	145
r2	.69607086		.78750698
r2_a	.63528503		.77826815

Źródło opracowanie własne.

Podane wartości statystyk t-studenta oraz wartości p-value mniejsze od przyjętego poziomu istotności 0,05 świadczą, iż zmienne są istotne w modelu, gdzie również najlepszym modelem jest model random effect.

Tabela 2. Statystyki t-studenta oraz wartości p-value dla badanych zmiennych

Zmienne	Współczynniki modelu fixed effect (statystyki t-studenta, p-value)	Współczynniki modelu random effect (statystyki t-studenta, p-value)	Współczynniki regresji prostej (statystyki t-studenta, p-value)
Dochody publiczne jako procent PKB	,0006882* (2,32; 0,023)	,00065708* (2,25; 0,025)	0,00122262 (1,19; 0,236)
EU SILC	-0,00014 (-0,25; 0,80)	0,0000003400 (0,68; 0,493)	0,000000256 (1,28; 0,204)
Wydatki publiczne jako procent PKB	-0,00043 (-1,60; 0,112)	-0,00028737 (-1,15; 0,25)	0,00060269 (1,16; 0,248)
Dochody publiczne nominalnie	,00175382** (3,37; 0,001)	,00176585*** (3,86; <0,001)	0,00097039 (1,91; 0,059)
Dynamika PKB	,00373962*** (6,59; <0,001)	,00414626*** (8,54; <0,001)	,00447011*** (12,1; <0,001)
Udział państwa w aktywach instytucji bankowych i ubezpieczeniowych	-0,00029 (-1,9; 0,057)	-,0003362* (-2,28; 0,022)	-,00119286*** (-5,27; <0,001)
_cons	1,017958 (1,02; 0,311)	,74456609*** (35,23; <0,001)	,73259558*** (38,96; < 0,001)
N	114	114	114
r2	.66722538		.77857834
r2_a	.5774884		.76616217

Źródło opracowanie własne.